

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
кандидата мр МЛАДЕНА ЈАКОВЉЕВИЋА **ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВИ: ОДНОС**
ПОСТМОДЕРНЕ ПРОЗЕ ПРЕМА ФАНТАСТИЧНОЈ И НАУЧНОФАНТАСТИЧНОЈ
КЊИЖЕВНОСТИ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао комисију

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета од 18. новембра 2011. именована је комисија која треба да сачини извештај о оцени докторске дисертације кандидата мр МЛАДЕНА ЈАКОВЉЕВИЋА под називом **ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВИ: ОДНОС ПОСТМОДЕРНЕ ПРОЗЕ ПРЕМА ФАНТАСТИЧНОЈ И НАУЧНОФАНТАСТИЧНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ**

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

др Владислава Гордић Петковић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност, Филозофски факултет Нови Сад, у звање изабрана 2008; менторка

др Нина Муждека, доцент за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност, Филозофски факултет Нови Сад, у звање изабрана 2011.

др Новица Милић, редовни професор за ужу научну област Теорија и семиологија медија, Факултет за медије и комуникације Универзитета Сингидунум, Београд, у звање изабран 2006.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

МЛАДЕН (МИЛАН) ЈАКОВЉЕВИЋ

2. Датум рођења, општина, република:

11. 7. 1975, Нови Сад, Република Србија

3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:

Магистарски рад на тему *Мит и технологија у стваралаштву Ројера Зелазнија* под менторством проф. др. Владиславе Гордић Петковић одбранио је 22.11. 2007. на Филозофском факултету у Новом Саду.

4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Наука о књижевности

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВИ: ОДНОС ПОСТМОДЕРНЕ ПРОЗЕ ПРЕМА ФАНТАСТИЧНОЈ И НАУЧНОФАНТАСТИЧНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Младена Јаковљевића састоји се од 11 поглавља, обухвата укупно 339 страница, и закључује је библиографија радова од две стотине библиографских јединица. Називи поглавља су: Увод (стр. 7-15), Фантастична књижевност (15-25), Научна фантастика (25-36), Постмодернизам (36-48), О другим световима (48-63), Филип К. Дик (63-132), Томас Пинчон (132-203), Вилијам Гибсон (203-273), Ентропија (273-293), Хетеротопија или постмодерни простори (293-314), и Закључак (314-333)

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Уводно поглавље тезе успоставља темеље анализе особености и механизма на којима почива плурализам стварности у постмодерној књижевности, а који је у овом докторату предочен на примеру односа прозе Филипа К. Дика, Томаса Пинчона и Вилијама Гибсона према фантастичном и научнофантастичном, научним теоријама паралелних светова, ентропији, технологији, простору, као и према дилемама и проблемима перцепције стварности, индивидуализма, људскости и представа о људском телу, с којима се суочавају њихови протагонисти у стварностима у којима је изражена тенденција ка механизацији, фрагментацији, деуманизацији, плурализацији објеката, личности и стварности. Комплексност односа постмодерне и научнофантастичне књижевности очитује се у онтолошком плурализму који их повезује: постојање других и другачијих паралелних светова једна је од најстаријих тема у историји књижевности, али и једна од најстаријих спекулативних поставки у миту, легендама, бајкама и уметничкој књижевности. Паралелизам светова је у великом мери полазна претпоставка корпуса дела који се терминолошки одређује као фантастична књижевност.

Друго поглавље тезе посвећено је фантастичној књижевности, будући да је стваралаштво писаца анализираних у овој тези засновано претпоставци о коезистенцији фантастичних, односно у ширем смислу фикционалних стварности, стварности које су по својим особеностима другачије од познате, објективне, емпиријски верификоване стварности читаоца, засноване на другачијим законитостима и постулатима. Поглавље садржи осврт на етимологију и значења речи фантастика и фантастично, као и нека књижевна, теоријска и психолошка тумачења фантастичног, укључујући, између осталих, дефиниције врло широког распона теоретичара, од ренесансе до модерног доба: Филипа Сиднија, Џозефа Адисона, Џорџа Мақдоналда, Џона Р. Толкина, Хауарда Филиписа Лавкрафта, Сигмунда Фројда, Цветана Тодорова, Џона Клуџа и Питера Николса. У поглављу се закључује да су дефиниције фантастичног непотпуне и недоречене, као и да границе и разлике између стварног и фантастичног нису увек јасно одређене (на њих битно утичу специфичности култура, између осталог), док и сама терминологија у енглеском језику није адекватно постављена, те не нуди јасно разграничење.

Треће поглавље тезе разматра дефиниције, особености и развој научне фантастике, јер се стваралаштво Филипа К. Дика и Вилијама Гибсона може окарактерисати као научнофантастично, док се у Пинчоновој прози могу идентификовати бројни научнофантастични елементи, али је жанровско сврставање његових дела теже изводиво, јер је присуство ових елемената неконзистентно и насумично. Осим што користе познате фантастичне и научнофантастичне образце и мотиве, које преобликују у складу с преовлађујућим околностима у сопственом окружењу и свету који желе да представе, ова три писца указују на значај технологије, њене предности и опасности, као и на тренд кретања ка постиндустријском и постхуманистичком друштву, у којем се јасне разлике између онога што научна фантастика описује и стварног света све више губе: онтолошки плуралитет је истовремено и тема и приповедни поступак у романима ових писаца. Дикова и Пинчонова дела су истакнути примери фантастичне и научнофантастичне прозе шездесетих и седамдесетих година двадесетог века у којима доминирају ентропија, друштвена репресија и идеја да се стварност и њен доживљај може креирати и контролисати, а да је стварност можда само лични доживљај појединца, што кулминира осамдесетих година прошлог века фузијом научне фантастике и постмодернизма у киберпанку Вилијама Гибсона. Киберпанк као подврста жанра има ужу дефиницију у односу на жанр научне фантастике и концентрисан је на драматизовање биотехнолошких и биоетичких разлика у дефинисању људског тела које се умрежава у информатичку технологију. Киберпанк као доминантна жанровска матрица се у новијим романима Вилијама Гибсона, примера ради, повлачи, уступајући место технолошком

трилеру као међужанру који сједињује фантастично и детективно.

Четврто поглавље је посвећено феномену постмодернизма, теоријским приступима и дефиницијама овог поливалентног појма, примарним особеностима, као и блиском односу између технологије, фантастике, научне фантастике и постмодернизма, односа који је, попут фантастике и научне фантастике, тешко јасно и прецизно дефинисати. Кандидат се ослања на тезе теоретичара Брајана Мекхејла, који у научној фантастици уочава тенденцију ка онтолошком плурализму и њену склоност да се руководи онтолошким доминантом, због чега је назива онтолошким жанром. У прози Дика, Пинчона и Гибсона уочљиве су неке од најзначајнијих особености постмодернизма, онтолошке дилеме које идентификује Мекхејл, као и склоност постмодерног да инкорпорира елементе фантастичног и научнофантастичног. Елемент стварања нових светова, по Мејхејлу, доминира у постмодерној књижевности, док је епистемолошка, односно сазнајна и откривалачка компонента знамење модернистичке књижевности.

Пето поглавље је посвећено паралелним световима у науци и књижевности, и у већој мери биће посвећено покушају да се успостави јасна корелација између научнотехнолошких открића и структурно-тематског конструкта постмодернистичке књижевности. Научни принципи, законитости и идеје о постојању мултиверзума груписане су у четири основне теорије о постојању паралелних светова, како их дефинишу космолози Макс Термарк, Миђио Каку и Милан Ђирковић, а неке од којих је могуће препознати у научнофантастичној и постмодерној књижевности, која проналази инспирацију у научним открићима и теоријама, укључујући и квантну механику, други закон термодинамике и ентропију. Захваљујући делима Вилијама Гибсона и Томаса Пинчона, феномени и законитости који су припадали поглавито науци и научним теоријама премештени су у сферу наративних закона који обликују књижевни текст. Онтологија постмодерне (и) научнофантастичне књижевности се у знатној мери ослања на научне теорије, али и на елементе фантастичног из претходних епоха, јер су свет, његов настанак, постојање и могући нестанак основа свих познатих религија и митологија и заокупљају људски род још од најранијих дана његовог постојања. Технолошко-научна сензибилизација књижевног текста у постмодернизму као стилској формацији која охрабрује жанровско шаренило и креативне позајмице из масовне и поп културе каогод и комерцијалне књижевности увела је другачије поступке моделовања светова, поступке који се битно разликују од онтолошких законитости традиционалне књижевности

Шесто поглавље анализира одабрана прозна дела Филипа К. Дика, као и његове личне идеје и теорије о перцепцији, плурализму стварности и положају појединца у таквим стварностима и друштву. За анализу су одабрани романи *Сањају ли андроиди електричне овце?* (*Do Androids Dream of Electric Sheep*, 1968), *Тамно скенирање* (*A Scanner Darkly*, 1977), *Тејме сузе моје, рече полицајац* (*Flow My Tears, the Policeman Said*, 1974), *Човек у високом освору* (*The Man in the High Castle*, 1962), *Убик* (*Ubik*, 1969) и *Три стигмате Палмера Елдрича* (*The Three Stigmata of Palmer Eldritch*, 1965). Поглавље анализира Дикове симулације и симулакруме, теорије о алтернативним и ортогоналним стварностима, како оним поставкама које су оригинална креација аутора, тако и онима које дефинише наука, као и елементе постмодернизма у Диковом стваралаштву.

Седмо поглавље је посвећено постмодерној фантастици Томаса Пинчона, у којој су уочљиве тенденције и мотиви научне фантастике, као и елементи киберпанка, на који су Пинчонова дела имала значајан формативни утицај, према се Пинчонов опус не може редукovati на ове жанровске позајмице. За анализу изведену у овој тези одабрани су фантазмагорични, фрагментисани светови као доминантан структурни и тематски мотив у романима *В. (V., 1963)*, *Објава броја 49* (*The Crying of Lot 49*, 1966) и *Дуга гресавице* (*Gravity's Rainbow*, 1973), као и приповетка „Ентропија“ („Entropy“, 1960), Пинчоново програмско дело које је увело ентропију као принцип деловања и поетичку одредницу у постмодернистичку књижевност. У поглављу се истиче значај параноје, другог закона термодинамике, ентропије и теорије информација, које Пинчон користи да подрије класично поимање линеарног тока времена и познатог тродимензионалног простора.

Осмо поглавље анализира однос Вилијама Гибсона и киберпанка према књижевним обрасцима ранијих епоха, каогод и његов однос према телу и представама о телу, научнотехнолошком развоју, информацији и стварности на примеру Гибсонових најрепрезентативнијих киберпанковских остварења, приче „Како смо попалили Хром“ („Burning Chrome“, 1982) и трилогије о Градовима, коју чине романи *Неуромант* (*Neuromancer*, 1984), *Гроф Нула* (*Count Zero*, 1986) и *Монализин натпогон* (*Mona Lisa Overdrive*, 1988). Због значаја Гибсоновог односа према стварности након киберпанка, у делу поглавља се анализира роман

Препознавање образаца (Pattern Recognition, 2003), као пример дела које описује модерно друштво у којем се у миметичком представљању стварности препознају елементи киберпанка. Потоњи роман је такође пример како се онтолошки плурализам и киберпанковска поетика и естетика проширују елементима трилера и романа потраге, каогод и мотивима завере.

Девето поглавље указује на значај и начине на које информациона и термодинамичка ентропија обликују стварност и наглашава да законима ентропије не подлеже само познати универзум који изучава наука, већ и постмодерне фикционалне стварности Пинчона, Дика и Гибсона. Ентропија управља судбином стварности у њиховим делима, указује на постојање низа различитих стварности у мултиверзуму стварности, као и на могућност да стварност коју протагонисти и читаоци књижевних дела перципирају није увек онаква каквом се чини.

Десето поглавље је посвећено хетеротопији, односно односу постмодерне фантастичне и научнофантастичне прозе Дика, Пинчона и Гибсона према простору, у контексту шест основних принципа хетеротопије које је дефинисао Мишел Фуко. Поглавље анализира и модерне тенденције трансформације урбаног простора из аспекта урбаних хетеротопијских простора: просторне репродукције, кондоминијума, мртве зоне, шопинг центра и симулације, који су међу најзначајнијим постмодерним урбаним просторима пројектованим у постмодерним фикционалним стварностима.

У последњем, једанаестом поглављу, констатује се да се у стваралаштву Филипа К. Дика, Томаса Пинчона и Вилијама Гибсона уочавају сличности и тенденције које указују на везу између фантастичног, научнофантастичног и постмодерног, као и да фантастично не треба да се посматра независно од реалног света, већ као један од начина да се превазиђу ограничења и укаже на суморне перспективе објективне стварности. Креирањем другачије стварности, које нису увек само конвенционални физички простори, већ и простори ума, до којих се може доћи измењеном и другачијом перцепцијом или технологијом, Пинчон, Дик и Гибсон показују да је захваљујући технолошким и научним освешћавањем фантастично постало део савремене стварности.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији:

1) Младен Јаковљевић, *Мит и технологија Роџера Зелазнија*. Београд: Еверест Медија, 2011. 978-86-7756-013-3. 200 стр. (књига је приређена магистарска теза кандидата, у којој мр Младен Јаковљевић успешно предочава поетичку револуцију коју је амерички писац Роџер Зелазни извео својим настојањем да научну фантастику ослободи баласта тривијалних и паралитерарних тема, и да је приближи белетристици. По његовом суду, овај родоначелник „новог таласа“ у научној фантастици успева да уверљиво предочи теме, мотиве и ликове митолошког миљеа у технолошком окружењу. Зелазни је тако допринео афирмативном односу према технологији и креативним капацитетима митских образаца. Кандидат у књизи истражује начине увођења митских тема и јунака у научно-технолошки тематски корпус, и широк распон митских предања различитих култура (од египатске и индијске митологије до артуријанске легенде), те психологије и психоанализе, а такође и могућност примене теоријских модела у изучавању жанровске књижевности од већ класичне Фрајеве класификације до постмодернистичке поетике жанра Брајана Мекхејла.) М 42 – 5

2) Рад "Елементи киберпанка у Пинчоновим романима *В. Објава броја 49* и *Дуга гравитације*" прихваћен је за објављивање у трећем броју бањалучког часописа *Филолог*, који треба да се појави до краја године. Кандидат поседује писану потврду о прихватању рада за штампу.

3) Рад "Алтернативне стварности Филипа К. Дика" прихваћен је за објављивање у првом броју Зборника за језике и књижевности Филозофског факултета у Новом Саду. Кандидат поседује писану потврду о прихватању рада за штампу.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Постмодерни свет је мултиверзум, указује аутор тезе, у ком се стичу паралелне верзије реалности пројектоване и фабриковане из перспективе различитих политичких и културних интереса. Његово је основно обележје плурализам, укидање разлика, преплитање опозиција и коегзистенција несродних елемената. Прозу тројице аутора (Филипа К. Дика, Томаса Пинчона и Вилијама Гибсона) која је послужила за преиспитивање односа паралелних светова карактерише снажна повезаност са информатичким технологијама и постиндустријском експанзијом, а управо развој технологије омогућује плурализам стварности. У делима Дика и Гибсона уочљиве су простетичке и бионичке екстензије тела као мотив који се понавља, Пинчонов преткибернетски конструкти откривају алтернативне видове супституције, али све интервенције на телу део су стратегије за остварење надмоћи технологије. Пинчон уводи ентропију као принцип деловања и поетичку одредницу у постмодернистичку књижевност, али користи и теорију информација и законе термодинамике као конститутивне елементе приповедне поетике којима подрива класично поимање линеарног тока времена и познатог тродимензионалног простора. Ентропија управља судбином реалног света у делима анализираних писаца, указује на постојање низа различитих стварности у мултиверзуму, као и на могућност да стварност коју протагонисти и читаоци књижевних дела перципирају није увек онаква каквом се чини. Пинчон, Дик и Гибсон варирају поетичке поставке фантастичне и научнофантастичне књижевности да би указали да се онтолошки статус стварности и појединца неумитно мења а реализовањем другачијих стварности, које нису увек само конвенционални физички простори, већ и димензије менталног у које се доспева измењеном перцепцијом или технологијом, аутори показују да је захваљујући технолошким и научним освешћивањем фантастично постало део савремене стварности.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација мр Младена Јаковљевића пример је савесног и промишљеног приступа теми међуодноса постмодернистичке књижевности и жанровских оквира фантастичне књижевности. Кандидат демонстрира ерудицију, компетентност, систематичност, умеће књижевне анализе и висок степен стручности у области савремене научнофантастичне књижевности. Обрађени корпус романа Филипа К. Дика, Вилијама Гибсона и Томаса Пинчона је изузетно обиман, а у раду је проведена доследна анализа сваког дела понаособ. Резултати кандидатовог истраживања представљени су у складу са очекиваним захтевима и критеријума науке о књижевности и њене методологије, и у потпуности одговарају критеријумима које пред докторанда поставља израда докторске дисертације.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме да
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе да
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Допринос ове дисертације огледа се у чињеници да је први пут у српској англистици јасно предочена комплексна веза постмодернистичке књижевности са жанром научне фантастике, чија се основна својства уклапају у постмодернистичку поетику. Рад је пример компетентне анализе особености и механизма на којима почива плурализам стварности у постмодерној књижевности на корпусу романа Филипа К. Дика, Томаса Пинчона и Вилијама Гибсона.

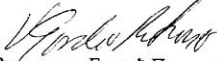
4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

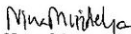
У докторској тези нема недостатака који би се одразили на квалитет истраживања и добијене резултате или пак коначно устројство текста, али би мање интервенције на формалном оквиру и садржају рада приликом припреме рукописа за штампу биле неопходне, укључујући ту и језичке и стилске интервенције које су неопходне зарад транспарентности значења и неговања културе лепог изражавања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене тезе која је предмет овог реферата, имајући на уму значајан допринос који је у овом раду дат афирмацији савремене америчке књижевности нов начин представљене у нашем културном и научном окружењу, Комисија предлаже да се докторска дисертација ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВИ: ОДНОС ПОСТМОДЕРНЕ ПРОЗЕ ПРЕМА ФАНТАСТИЧНОЈ И НАУЧНОФАНТАСТИЧНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ прихвати, а кандидату мр Младену Јаковљевићу одобри одбрана.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

проф. др Владислава Гордић Петковић

доц. др Нина Муждека

проф. др Новица Милић